

ЦИВІЛЬНЕ, ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.626.6

DOI: 10.33663/1563-3349-2020-88-63

С. О. КОРОЄД

ПОДІЛ СПІЛЬНИХ БОРГОВИХ (КРЕДИТНИХ) ЗОВОВ'ЯЗАНЬ ПОДРУЖЖЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Розглядаються питання поділу спільного майна подружжя, а також спільних діючих боргових зобов'язань на майбутнє. З'ясовується зміст правової категорії «майно» в аспекті включення майнових зобов'язань. Аналізується судова практика в справах про поділ між подружжям боргових зобов'язань. Визначаються способи поділу боргових зобов'язань, які були погашені одним із подружжя, та аргументується, що в цьому випадку позивач має право на зворотну вимогу до іншого з подружжя про відшкодування половини сплачених за кредитним договором коштів. Обґрунтовується, що діючі боргові зобов'язання подружжя, оформлені на одного з них, при поділі майна подружжя теж підлягають поділу, причому без згоди кредитора, оскільки поділ майна здійснюється згідно з законом, а склад подружжя як солідарних боржників залишається незмінним.

Ключові слова: сумісна власність подружжя, поділ спільного майна подружжя, поділ боргів подружжя, позика, кредит, зобов'язання, договір позики (кредиту), солідарні боржники, згода кредитора, суд.

Koroied Serhii. Division of joint debt (credit) obligations of spouses in court

The issues of division of joint property of spouses, as well as division of their joint current debt obligations for the future are considered. The content of the legal category “property” in terms of the inclusion of property obligations is clarified. Judicial practice on the division of debts between spouses is analyzed. The methods of division of debt obligations that were repaid by one of the spouses are determined and it is argued that in this case the plaintiff is entitled to a claim against the other

spouse for reimbursement of half of the funds paid under the loan agreement. It is substantiated that the current debt obligations of the spouses, arranged to one of them, in the division of property of the spouses are also subject to distribution, without the consent of the creditor, as the division of property is carried out in accordance with the law, and the composition of the spouses as joint debtors remains unchanged.

Key words: *joint property of spouses, division of joint property of spouses, division of debts of spouses, loan, credit, obligations, loan agreement (credit), joint debtors, consent of creditor, court.*

Розгляд і вирішення судами цивільних справ щодо поділу спільного майна подружжя завжди спричиняли труднощі в судовій практиці не лише в частині доведення сукупності обставин, які дозволяють надати спірному майну статус спільної сумісної власності подружжя (зокрема, часу набуття такого майна; джерел і спільності коштів його придбання; мети придбання тощо), а й взагалі правильності тлумачення відповідних положень Сімейного кодексу України, які визначають предмет доказування та підлягають застосуванню до спірних правовідносин сторін у таких спорах.

Ускладнюються такі справи в окремих випадках додатковими вимогами здійснити поділ не лише спільного майна як активів – речей, майнових прав, а й зобов'язань повернути борг – кошти, які отримані в позику (кредит) одним із подружжя за згодою іншого подружжя та використані в інтересах сім'ї на придбання спільних речей, які підлягають поділу, або використані на інші цілі (на ремонт, лікування, навчання, відпочинок тощо). Адже принцип невіддільності пасивів (боргів, інших зобов'язань) від активів (речей, майнових прав) вимагає врахування таких пасивів при поділі між сторонами активів як головне правило універсального правонаступництва. Іншими словами, ділити боргові зобов'язання (зобов'язання з повернення позики чи кредиту) без поділу іншого майна (речей, майнових прав), тобто активів, на наше переконання, не можна. До речі, в окремих судових рішеннях теж зауважується, що боргові зобов'язання окремому поділу не підлягають, а можуть бути враховані лише при безпосередньому поділі майна, наявного в натурі (наприклад, ухвала апеляційного суду Луганської області від 29.04.2013 в справі № 428/729/13-ц). Тобто поділу підлягає все майно

подружжя, у тому числі їх боргові зобов'язання, а не окрема його частина (постанова Верховного Суду від 11.07.2018 в справі № 717/1140/15-ц).

Поділ між подружжям боргових зобов'язань (точніше, їх врахування), які на момент вирішення судом спору про поділ спільного майна були погашені (сплачені) одним із подружжя (як безпосереднім позичальником за договором позики чи кредиту), не викликає труднощів, адже в цьому випадку ми маємо суму коштів, сплачених одним із подружжя, в рахунок погашення позики (кредиту) за “обох”, а тому половина сплачених коштів підлягає врахуванню при поділі спільного майна подружжя або стягненні з іншого подружжя. В таких випадках сума боргу, який було сплачено одним із подружжя, є чітко визначеною, і не виникає проблем з її поділом шляхом присудження такому подружжю більшої частини майна (з урахуванням половини суми сплаченого ним боргу) або шляхом стягнення з іншого подружжя половини вартості вже сплаченого боргу. Адже внаслідок укладення кредитного договору в подружжя виникає зобов'язання в інтересах сім'ї у вигляді повернення кредитних коштів, виконання якого подружжя здійснює як солідарні боржники (така правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 27.04.2016 у справі № 6-486цс16, а також постанові Верховного Суду від 13.05.2019 у справі № 638/1962/17), а тому той із подружжя, який виконав зобов'язання (сплативши самостійно борг), що виникло з кредитного договору або договору позики, в силу ст. 544 ЦК України має право на зворотну вимогу до іншого з подружжя про відшкодування частини (з урахуванням присудженої частки) сплачених за таким договором коштів (така можливість визнається й судовою практикою, наприклад в ухвалі апеляційного суду Миколаївської області від 19.05.2016 в справі № 490/5405/13-ц).

Так, у справі № 490/6024/16-ц позивач (який після розірвання шлюбу самостійно виконував зобов'язання за кредитним договором та повністю погасив кредит) просив стягнути з відповідача на його користь частину погашених після розірвання шлюбу кредитних зобов'язань перед банком за кредитним договором в розмірі 30 тис. доларів США. Верховний Суд у своїй постанові від 13.03.2019 р. зробив висновок, що при поділі майна врахо-

вуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї. При цьому, внаслідок укладення кредитного договору, в подружжя виникає зобов'язання в інтересах сім'ї у вигляді повернення кредитних коштів, виконання якого подружжя здійснює як солідарні боржники. А оскільки позивачем у період перебування у шлюбі з відповідачем укладено кредитний договір для придбання квартири, право власності на частину якої визнано за відповідачем, та після розірвання шлюбу ним погашено вказаний кредит, тому суди дійшли правильного висновку про наявність підстав для поділу боргового зобов'язання порівну між колишнім подружжям.

В іншій справі № 183/3265/14-ц про поділ майна подружжя позивач за зустрічним позовом просив стягнути з іншого подружжя частину сплачених боргових зобов'язань подружжя з тих підстав, що після припинення шлюбних відносин він самостійно сплатив грошові кошти у рахунок погашення основної заборгованості за кредитним договором. Верховний Суд у своїй постанові від 17.07.2019 р. погодився із рішенням суду першої інстанції, який стягнув з іншого подружжя кошти у рахунок сплачених боргових зобов'язань подружжя.

Причому, незважаючи на те, що борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї, мають враховуватися при поділі майна (пункти 23, 24 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11 “Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя”, постановою Верховного Суду від 28.03.2018 р. в справі № 750/9693/15-ц), судова практика при розгляді справ про поділ між подружжям нерухомого майна, придбаного за рахунок кредиту, оформленого на ім'я одного з подружжя, який самостійно погасив всі суму (або її частину) заборгованості по ньому особистими коштами, йде таким чином, що самостійна сплата одним із подружжя кредиту особистими коштами після розірвання шлюбу не впливає на розмір частки (половини) нерухомого майна, придбаного в шлюбі за рахунок кредитних коштів. Одночасно судами зазначається, що право на частину нерухомого майна у іншого подружжя виникло в момент придбання такого майна в період шлюбу, і ст. 70

СК України не передбачає такої підстави для зміни частки у спільній сумісній власності подружжя, як наступна участь кожного з них у погашенні кредиту. Крім того, зміна рівних часток подружжя залежно від їх внеску в погашення кредиту суперечить правилам ст. 65 СК України про рівні обов'язки подружжя за договорами, укладеними в інтересах сім'ї, в тому числі після розірвання шлюбу. Правова позиція, згідно з якою майно, придбане подружжям у кредит, є спільною сумісною власністю чоловіка та дружини і їх частки є рівними незалежно від внеску в погашення кредиту, неодноразово висловлювалася Верховним Судом України у постановках від 19 травня 2010 року (справа № 6-17630св09), від 20 січня 2010 року (справа № 6-8860св09) тощо. Водночас виконання кредитних зобов'язань, які виникли в обох із подружжя, за рахунок коштів одного з них (у тому числі частково) може бути підставою для вимог до іншого подружжя, в тому числі за правилами ст. 544 ЦК України (така правова позиція висловлена, зокрема, в ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 06.10.2016 та рішенні апеляційного суду Миколаївської області від 27.05.2016 у справі № 490/205/16-ц).

Отже, у випадку поділу спільного майна (речей), яке було придбано за кошти кредиту, повністю (або частково) погашеного одним із подружжя (позивачем), єдиним варіантом “врахування” такої заборгованості може бути вимога одного із подружжя (як солідарного боржника, який повністю або частково виконав перед кредитором солідарне зобов'язання подружжя) до іншого з подружжя (яке теж є солідарним боржником за кредитним зобов'язанням) у порядку ст. 544 ЦК України про відшкодування частини (половини) сплачених за таким договором коштів.

Проте такі випадки навряд чи можна назвати “поділом боргових зобов'язань подружжя”, оскільки боргове зобов'язання перед кредитором на момент вирішення спору між подружжям вже є припиненим внаслідок його повного виконання одним із подружжя (на якого було оформлено договір позики або кредитний договір), тобто “боргу подружжя” вже не існує, тому фактично судом вирішується питання відшкодування одному із подружжя половини (або частки іншого розміру) сплачених на виконання боргового зобов'язання коштів. А відтак до таких

випадків, на наше переконання, неможливо застосувати правило, згідно з яким борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї, мають "враховуватися" при поділі майна (пункт 24 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11 "Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя").

Іншим чином виглядає ситуація, коли на момент поділу спільного майна подружжя у них залишається невиконане (діюче) боргове зобов'язання, оформлене на одного з подружжя (договір позики, кредитний договір), яке підлягає виконанню перед позикодавцем (кредитором) у майбутньому.

Статус спільного сумісного боргового зобов'язання подружжя впливає з положень статті 65 СК України, якою передбачено, що договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. Це означає, що дружина та чоловік незалежно від припинення шлюбу мають рівні права та обов'язки щодо спільно нажитого у шлюбі майна, оскільки розірвання шлюбу не звільняє подружжя від зобов'язань за кредитом.

Отже, боргові (кредитні) зобов'язання перед позикодавцем (банком) несуть як чоловік, так й дружина, а не лише той, хто підписав кредитний договір (така правова позиція висловлена зокрема в ухвалі Верховного Суду України від 19.05.2010 р. у справі № 6-17630св09). Адже, якщо грошові кошти отримані в кредит у шлюбі та в інтересах сім'ї, то вони є спільною сумісною власністю, як і зобов'язання з їх повернення. Таким чином, незалежно від того, на кого було оформлено (zareєстровано) право, наприклад, на квартиру, автомобіль та кредитні (боргові) зобов'язання, зазначене майно і майнові зобов'язання виникли у сторін у період шлюбу за їх згодою та в інтересах їхньої сім'ї, тому вказане майно і зобов'язання вважаються для сторін спільними (належними їм на праві спільної сумісної власності, оскільки інше не встановлено законом чи договором). Згідно із висловленою Верховним Судом України правовою позицією в одній справі з посиланням на статті 61, 65 СК України, оскільки

ки кредит отримано, а будинок на кредитні кошти придбано в інтересах сім'ї, то чоловік і дружина незалежно від розірвання шлюбу мають рівні права й обов'язки щодо спільно нажитого в шлюбі майна, поза як розірвання шлюбу не звільняє подружжя від зобов'язань по кредиту (ухвала Верховного Суду України від 19.05.2010 р. у справі № 6-17630св09).

Тобто, якщо кредитний договір оформлений на одного з подружжя та укладений ним в інтересах сім'ї (а кошти використані в інтересах сім'ї або на придбання спільних речей), то цивільні права та обов'язки за таким договором виникли в обох із подружжя (такий правовий висновок викладено, зокрема, в постанові Верховного Суду України від 14.09.2016 р. у справі № 6-539цс16).

Проте, з огляду на роз'яснення, наведені в пункті 24 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї, мають враховуватися при поділі майна. Відповідно до правової позиції Верховного Суду України, викладеної у постанові від 27 квітня 2016 року в справі № 6-486цс16, при поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї.

Тобто судова практика вищих судових інстанцій дотримується позиції стосовно можливості поділу лише майна (тобто саме речей), а не боргів; борги подружжя мають враховуватися при поділі майна. Така позиція фактично заперечує можливість поділу (присудження до виконання кожному із подружжя певної частини) боргових зобов'язань одночасно із поділом майна (речей).

Водночас в одній із постанов Верховний Суд визнав такими, що не заслуговують на увагу, доводи касаційної скарги про те, що боргові зобов'язання не підлягають поділу, оскільки при поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї. При цьому, встановивши, що кредитні договори уклалися в інтересах сім'ї, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що бор-

гові зобов'язання підлягають поділу між сторонами (постанова Верховного Суду від 28.03.2018 р. у справі № 750/9693/15-ц). Але одразу зауважимо, що в цій справі йшлося про поділ боргових зобов'язань, які вже були погашені одним із подружжя, шляхом присудження їх частини іншому з подружжя, а не шляхом поділу між подружжям існуючого боргового зобов'язання на майбутнє.

Як можна переконатися зі змісту судових рішень, в яких заперечується можливість поділу між подружжям боргових зобов'язань, оформлених на одного з них, та в яких зазначається, що «при поділі спільної сумісної власності зобов'язання між подружжям не розподіляються, а враховуються» (наприклад, постанова Верховного Суду від 13.05.2019 р. у справі № 638/1962/17), суди не роблять посилання на конкретну норму матеріального права, яка б прямо передбачала таке «врахування». Зазначене правило (точніше, роз'яснення) з'явилося в абзаці першому пункту 24 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»: «при поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї (ч. 4 ст. 65 СК)». Хоча безпосередньо у статті 65 СК України такої норми про «врахування» боргових зобов'язань подружжя при поділі майна не передбачено. Проте вказане роз'яснення Пленуму було в подальшому відтворено у низці судових рішень касаційної інстанції та успішно використовується судами нижчих інстанцій для обґрунтування неможливості поділу боргових зобов'язань подружжя, так би мовити, «в натурі».

Водночас в юридичній літературі визнається можливість поділу діючих боргових зобов'язань на майбутнє шляхом покладення обов'язків по поверненню боргу на обох з подружжя в рівних частках шляхом внесення відповідних змін до договору позики (кредитний договір), але за певних умов. Так, якщо позикодавець заперечує проти поділу позики між співвласниками, то суд не вправі проводити поділ позики, адже переведення боргу з боржника на іншу особу може мати місце лише зі згоди кредитора. Суд може поділити між співвласниками залишок заборгованості по позиці у випадку поділу будинку лише зі згоди

позикодавця. При вирішенні спору про право приватної власності на будинок обов'язок погасити заборгованість по позиці зі згоди позикодавця може бути покладено на інших співвласників — учасників будівництва. За відсутності такої згоди обов'язок погашення позики лежить на особі, яка її отримала. У випадку поділу будинку суд має запитати позикодавця щодо можливості покладення обов'язку погасити заборгованість по позиці, поряд із відповідачкою, також і на позивача [1].

У судовій практиці зустрічаються справи, в яких в порядку поділу майна подружжя позивач (один із подружжя), на якого було оформлено кредит, отриманий в інтересах сім'ї, але не погашений за час спільного проживання, намагався присудити відповідачу (іншому з подружжя) обов'язок виконання частини (половини) такого боргового зобов'язання перед банком на майбутнє. Так, в одній із таких справ, у якій позивачем фактично заявлені вимоги про зміну умов кредитного договору, укладеного між банком та позивачем, у частині боржника (що з огляду на положення ст. 520 ЦК України, на думку суду, можливо лише з дозволу кредитора), у судовому засіданні представник банку заперечував проти покладання виконання зобов'язання за кредитним договором в частині на відповідача (іншого з подружжя), зазначаючи, що кредитний договір укладений між банком та позивачем, яка й повинна як позичальник його виконувати. Представник банку вважав, що заміна боржника ускладнить його виконання. Крім того, представник банку зазначив, що в забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором між банком та позивачем укладено договір іпотеки, предметом якого є житловий будинок. Зазначене свідчить про те, що банк заперечує проти визнання за сторонами в рівних частках виконання обов'язків за кредитним договором, тобто проти зміни боржника у зобов'язанні (ухвала апеляційного суду Луганської області від 29.04.2013 в цивільній справі № 428/729/13-ц). В іншій схожій справі, на думку суду касаційної інстанції, встановлюючи за сторонами в рівних частках виконання обов'язку за кредитним договором, суд першої інстанції фактично втрутився в господарську діяльність банку та змінив умови договору, укладеного між ним та позивачем (одним із подружжя). При цьому не врахував позицію самого банку стосовно такої зміни й

те, що відповідач у цій справі набула солідарного обов'язку відповідати за невиконання позивачем умов кредитного договору в повному обсязі на підставі договору поруки (ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.04.2013 р. у справі № 6-42500св12).

Вищенаведена позиція свідчить про те, що поділ боргових зобов'язань між подружжям на майбутнє можливий, але якщо проти цього не заперечує позикодавець (кредитор), оскільки це фактично тягне за собою заміну боржника в зобов'язанні.

Проте відсутність згоди кредитора (банку) на поділ боргового зобов'язання (яке залишилося непогашеним) між обома з подружжя, тобто покладення на другого з подружжя (який не був стороною кредитного договору) обов'язку самостійно сплатити кредитору свою частину боргу, створить ситуацію, за якої, незважаючи на поділ майна (речей, наприклад, квартири) подружжя та присудження половини такого майна (речей) іншому з подружжя, у подружжя – боржника за кредитним договором залишається юридичний обов'язок самостійно сплачувати перед кредитором борг по кредиту, а у певних випадках – й відсотки за користування кредитом. І хоча в іншого з подружжя в силу закону й виникає солідарне зобов'язання з погашення такої заборгованості, проте виконання цього обов'язку залежить від вимоги кредитора, адресованої саме цьому із подружжя як солідарному боржнику. Тобто той з подружжя, який є стороною – боржником (позичальником) кредитного договору, зобов'язаний щомісячно шукати кошти і самостійно погашати всю суму заборгованості по кредиту, кошти по якому були отримані й використані в інтересах сім'ї обох із подружжя. І лише після такого погашення, як ми встановили вище, у одного з подружжя – боржника виникне право на підставі ст. 544 ЦК України заявити вимогу до іншого з подружжя про відшкодування частини сплачених ним за кредитним договором коштів.

Як зазначив Верховний Суд в одній зі справ, основним завданням суду при вирішенні спорів про поділ майна подружжя є вирішення конфлікту між подружжям, тобто здійснення судом своєї головної функції – ухвалення обов'язкового рішення, яке безпосередньо припиняє спір, а не виводить його на новий рівень для сторін, які в будь-якому випадку не можуть між

собою домовитися (постанова Верховного Суду від 17.04.2020 р. в справі № 686/4314/15-ц).

У наведеній ситуації конфлікт між подружжям у випадку поділу спільного майна вирішено не буде, оскільки у сторін в подальшому виникне спір щодо відшкодування частини сплачених коштів на погашення кредиту.

Крім того, в такій ситуації на одного з подружжя лягає весь фінансовий тягар самостійно погашати борг (можливо, навіть з відсотками), кошти за яким були отримані й використані в інтересах сім'ї, що є непропорційним втручанням в його право власності.

Цікавим у цьому плані є законодавче регулювання зазначеного питання в РФ, сімейне законодавство якої майже ідентичне українському. Так, частиною третьою статті 39 СК РФ прямо передбачено, що спільні борги подружжя при поділі спільного майна подружжя розподіляються між подружжям пропорційно присудженим їх часткам у майні [2].

Такий підхід, на наш погляд, є справедливим, адже реалізує принцип «борги слідуєть за майном».

Крім того, категорія «майно», яке за Сімейним кодексом України є предметом поділу, є складною, адже згідно зі статтею 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Тобто майнові обов'язки теж є складовою майна.

В одній зі справ суд касаційної інстанції зробив висновок, що об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є як предмети матеріального світу, так і майнові права та обов'язки (ухвала Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2017 в справі № 524/10257/15-ц).

Така думка підтримується й зарубіжними науковцями (на прикладі законодавства РФ), які теж вважають, що до складу майна входять речі й належні особі майнові права, в тому числі зобов'язальні права вимоги (наприклад, права вимоги виплати авторського гонорару), які складають актив майна, а також борги даної особи, які складають пасив майна [3]. Тобто під сумісним майном подружжя розуміється вся сукупність як існуючого (речового), так й боргового майна, нажитого подружжям у період шлюбу [4]. Поняття «майно» має збірний харак-

тер і включає не тільки речі, речові права, права вимоги, а й обов'язки з виконання боргу (наприклад, непогашена позика на будівництво будинку, борг за придбані в кредит речі) [5]. Хоча варто визнати, що в юридичній літературі питання правової природи зобов'язань подружжя є дискусійним; є науковці, які дотримуються вузького підходу до визначення поняття «майно», виключаючи з нього борги [6]. Проте багато науковців говорять про майно як про об'єкт цивільних прав, який містить не лише тілесні речі, а й майнові права і майнові обов'язки [7].

Наведене вище, на нашу думку, переконливо свідчить, що діючі боргові зобов'язання подружжя, оформлені на одного з них, при поділі майна подружжя теж підлягають поділу. Причому справедливим підходом варто визнати поділ спільних боргів подружжя пропорційно присудженим їх часткам у майні (зокрема, такий спосіб поділу діючих боргових зобов'язань, які підлягають виконанню у майбутньому, буде доречний щодо кредитів, за рахунок яких подружжя придбало нерухоме майно та здійснює його поділ як спільного майна при розірванні шлюбу). В цьому випадку якраз і буде забезпечено слідування боргів за майном.

В інших випадках, коли кредитні кошти не використовувалися подружжям для придбання спільного майна, а спрямовувалися, наприклад, на спільний відпочинок або ж лікування чи навчання одного з подружжя, то, враховуючи отримання і використання кредиту в інтересах сім'ї (за спільним рішенням обох з подружжя), таке боргове зобов'язання (яке залишилося непогашеним) залишається спільним боргом і теж, на наше переконання, підлягає поділу між подружжям пропорційно присудженим їх часткам у майні при його поділі.

В одній зі справ Верховний Суд України, на нашу думку, справедливо визнав, що між подружжям поділяється навпіл як і сумісна власність, придбана на позичені кошти, так і боргові зобов'язання повернути ці кошти кредитору (постанова Верховного Суду України від 14.09.2016 у справі № 6-539цс16). З наведеного положення чітко вбачається позиція про поділ між подружжями навпіл як сумісної власності боргових зобов'язань повернути кошти кредитору в майбутньому, тобто йдеться про можливість поділу саме діючих (непогашених) боргів (кредитів).

Тепер залишається визначити можливий спосіб поділу між подружжям діючих боргових зобов'язань на майбутнє. Як вже було зазначено вище, такий поділ буде реалізовано лише в тому випадку, якщо кожному із подружжя буде присуджено до виконання конкретна частина (конкретна сума залишку боргу) боргового зобов'язання (а також можливі відсотки за користування цією частиною кредитних коштів). Це юридично можливо лише шляхом внесення відповідних змін до кредитного договору (їх суб'єктного складу, з чітким визначенням обох з подружжя сторонами цих договорів та покладення на них обов'язків позичальника у відповідних частинах). І хоча в наведених вище прикладах суди вважали за необхідне наявність відповідної згоди з боку кредитора (банку), оскільки фактично відбуватиметься заміна боржника в частині зобов'язання, ми вважаємо, що судова практика має формуватися саме в напрямку нероздільності майна (активів) та боргових зобов'язань (пасивів), які обтяжують таке майно (тобто, наприклад, при поділі порівну квартири, придбаної подружжям за кредитні кошти, кожному з подружжя має також присуджуватись обов'язок погашати на майбутнє половину заборгованості по кредиту, яка залишилася непогашеною).

При такому поділі кожний із подружжя також зможе самостійно вирішувати, яким чином йому погашати свою частину кредиту: згідно із графіком платежів (тобто сплачувати кредит і відсотки частинами) або ж сплатити свою частину боргу одразу (єдиним платежем) і таким чином зекономити на сплаті відсотків.

Що ж стосується положень ст. 520 ЦК України, яка регулює заміну боржника у зобов'язанні, то передбачено, що боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом. Тобто вказана норма допускає заміну боржника без згоди кредитора у передбачених законом випадках. До речі, такий виняток у статті 520 ЦК було запроваджено згідно із змінами, внесеними до цієї статті Законом від 24 липня 2009 року № 1617-VI.

Оскільки, як було аргументовано вище, боргові зобов'язання включаються до складу майна, можливість поділу якого між

подружжям прямо передбачена Сімейним кодексом України, то можна говорити про виняток, передбачений у статті 520 ЦК України щодо заборони заміни боржника без згоди кредитора, оскільки поділ спільного майна подружжя здійснюється згідно із законом.

Можливість поділу боргових зобов'язань подружжя, на нашу думку, підтверджується й таким прикладом. Так, у випадку смерті одного з подружжя (яке мало спільне майно і спільні непогашені кредити) до спадкоємців померлого переходить як частина (половина) майна, яке належало такому подружжю в шлюбі, так й обов'язок погасити за спадкодавця його боргові зобов'язання перед кредиторами, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину (ч. 1 ст. 1282 ЦК України), що прямо свідчить про те, що борги слідує за майном пропорційно вартості останнього.

В якості додаткового заперечення проти необхідності одержання згоди кредитора (банку) можна навести той аргумент, що обидва з подружжя, незалежно від того, на кого з них оформлено кредитний договір, виступають перед кредитором (банком) солідарними боржниками (про що зазначено вище). А тому у випадку покладення судом, в порядку поділу майна подружжя, на кожного з них не солідарного, а часткового обов'язку з повернення заборгованості по кредиту заміна боржника не відбудеться, оскільки подружжя залишаються зобов'язаними особами у правовідносинах з кредитором.

Таким чином, наведені нами аргументи важко визнати надуманими або відкинути їх як такі, що не сприймаються судовою практикою. Адже з огляду на нові повноваження палат, об'єднаних палат або Великої Палати Верховного Суду, саме вони й повинні таку судову практику змінити з урахуванням наведених вище міркувань.

1. Гузь Л.Е. Основания возникновения и судебная защита права частной собственности на жилые дома (квартиры). Харьков: Полиграфист, 2005. С. 142, 434, 498. 2. Богданова Е.Е. Спорные вопросы раздела имущества супругов. *Вестник Университета имени О.Е. Кутафина*. 2019. № 2. С. 100–116. URL: http://vestnik-msal.ru/articles/article_105027.html?issue=vest-2-2019. 3. Гольяпина И.Ю. Проблемы раздела имущества супругов. *Эпоха науки*. 2017. № 12. Социально-экономические и общественные науки. С. 26–30. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/>

problemy-razdela-imuschestva-suprugov. 4. Цветков В.А. Имущественные права и обязанности супругов. *Вестник Омского юридического института*. 2011. № 1 (14). С. 38–41. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/imuschestvennye-prava-i-obyazannosti-suprugov>. 5. Низамиева О.Н. Презумпция общности имущества супругов и их ответственность по обязательствам. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2016. № 3 (110). С. 90–95. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prezumpsiya-obshchnosti-imuschestva-suprugov-i-ih-otvetstvennost-po-obyazatelstvam>. 6. Иванова Н.А. Сатина Э.А. Правовые особенности раздела общих обязательств супругов. *Проблемы в российском законодательстве*. Юридический журнал. 2018. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-osobennosti-razdela-obshchih-obyazatelstv-suprugov>. 7. Колосова Л.А. Характеристика ответственности супругов по общим обязательствам. *Молодой ученый*. 2017. № 20 (154). С. 341–344. URL: <https://moluch.ru/archive/154/43499/>.

References

1. Huz L.E. Osnovaniya voznyknoveniia y sudebnaia zashchyta prava chastnoi sobstvennosti na zhylye doma (kvartyry). Kh.: PPF “Polyhrafyst”, 2005. S. 142, 434, 498. 2. Bohdanova E.E. Spornye voprosy razdela ymushchestva supruhov. *Vestnyk Unyversyteta ymeny O.E. Kutafyna*. 2019. # 2. S. 100–116. URL: http://vestnik-msal.ru/articles/article_105027.html?issue=vest-2-2019. 3. Holtiapyна Y.Yu. Problemy razdela ymushchestva supruhov. *Эпоха науки*. # 12 – Dekabr 2017 h. Sotsyalno-экономыcheskye y obshchestvennyye nauky. S. 26–30. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razdela-imuschestva-suprugov>. 4. Tsvetkov V.A. Ymushchestvennyye prava y obiazannosty supruhov. *Vestnyk Omskoho yurydycheskoho ynstytuta*. 2011. # 1 (14). S. 38–41. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/imuschestvennyye-prava-i-obyazannosti-suprugov>. 5. Nyzamyeva O.N. Prezumpsiya obshchnosti ymushchestva supruhov y ykh otvetstvennost po obiazatelstvam. *Vestnyk Saratovskoi gosudarstvennoi yurydycheskoi akademyy*. 2016. # 3 (110). S. 90–95. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prezumpsiya-obshchnosti-imuschestva-suprugov-i-ih-otvetstvennost-po-obyazatelstvam>. 6. Yvanova N.A. Satyna Э.А. Pravovye osobennosty razdela obshchyykh obiazatelstv supruhov. *Проблемы в российском законодательстве*. Yurydycheskyi zhurnal. 2018. # 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-osobennosti-razdela-obshchih-obyazatelstv-suprugov>. 7. Kolosova L.A. Kharakterystyka otvetstvennosti supruhov po obshchym obiazatelstvam. *Molodoi uchennyi*. 2017. # 20 (154). S. 341–344. URL: <https://moluch.ru/archive/154/43499/>.

Koroied Serhii. Division of joint debt (credit) obligations of spouses in court

The division between the spouses of debt obligations (or rather their consideration), which at the time of the court’s dispute over the division of joint property were repaid (paid) by one of the spouses (as a direct borrower under a loan or credit agreement), does not cause difficulties, because in this case, we have the amount of funds paid by one of the spouses to repay the loan (credit) for “both” spouses, and therefore half of the funds paid are to be taken into

account when dividing the joint property of the spouses or recovery from the other spouse. In such cases, the amount of debt paid by one spouse is clearly defined and there are no problems with its division by awarding such a spouse most of the property (taking into account half the amount paid by him) or by collecting from the other spouse half the value of already paid debt, because as a result of concluding a loan agreement the spouses have an obligation in the interests of the family in the form of repayment of credit funds, which the spouses perform as joint debtors, and therefore the spouse who fulfilled the obligation (paying the debt on his own), which arose from the loan agreement or credit agreement, by virtue of Art. 544 of the Civil Code of Ukraine has the right to a counterclaim to another spouse for reimbursement of part (including the awarded share) of funds paid under such an agreement.

The situation is different when at the moment of division of the joint property of the spouses they have an unfulfilled (current) debt obligation, arranged on one of the spouses (loan agreement, credit agreement), which is subject to execution before the lender (creditor) in the future.

The status of the joint debt obligation of the spouses follows from the provisions of Article 65 of the Family Code of Ukraine, which provides that a contract, concluded by one of the spouses in the interests of the family, creates obligations for the other spouse if the property received under the contract used in family interests. This means that the wife and husband, regardless of the termination of the marriage, have equal rights and obligations with respect to the jointly acquired property in the marriage, as termination of marriage does not release the spouses from the obligations under the loan/credit.

As justified in the article, the division of existing debts will be realized only if each spouse is awarded a specific part (specific amount of debt balance) of the debt obligation (as well as possible interests for the use of this part of the credit money). This is legally possible only by making appropriate changes to the loan agreement (in their subject composition, with a clear definition of both spouses as the parties to these agreements and imposing on them the responsibilities of the borrower in the relevant parts). And although in the above examples the courts considered it necessary to have the consent of the creditor (bank), because in fact there will be a replacement of the debtor in part of the obligation, we believe that the judicial practice should be formed in the direction of indivisibility of property (assets) and debt (liabilities) that encumber such property (i.e. for example, when dividing equally an apartment purchased by the spouses on credit funds, each spouse should also be obliged to repay for the future half of the loan debt that remains outstanding).

As for the provisions of Art. 520 of the Civil Code of Ukraine, which regulates the replacement of the debtor in the obligation, the specified article provides that the debtor in the obligation may be replaced by another person (transfer of debt) only with the consent of the creditor, unless otherwise provided by law. That is, the specified norm allows replacement of the debtor without the consent of the creditor in the cases provided by the law. By the way, such an exception in Article 520 of the Civil Code was introduced in accordance with the amendments made to this article by the Law of July 24, 2009 № 1617-VI.

Since, as justified above, debt obligations are included in the property, the possibility of division between spouses is directly provided by the Family Code of Ukraine, so we can talk about the exception provided for in Article 520 of the Civil Code to prohibit replacement of the debtor without the consent of the creditor since division of joint property of the spouses is carried out in accordance with the law.

The possibility of dividing the debt obligations of the spouses, in our opinion, is confirmed by the following example. Thus, in the event of the death of one of the spouses (who had joint property and joint outstanding loans), the heirs of the deceased person as part (half) of the property owned by such a spouse in marriage, and the obligation to repay the testator's debts to creditors, but within the value of the inherited property (Part 1 of Article 1282 of the Civil Code of Ukraine), which directly indicates that the debts follow the property in proportion to the value of the latter.

As an additional objection to the need to obtain the consent of the creditor (bank), we can argue that both spouses, regardless of on which of them loan agreement is arranged, act before the creditor (bank) jointly and severally (as noted above). Therefore, in case the court imposes, in the order of division of the spouses' property, on each of them not a joint, but a partial obligation to repay the loan, the debtor will not be replaced, as the spouses remain obligated to the creditor.

Key words: joint property of spouses, division of joint property of spouses, division of debts of spouses, loan, credit, obligations, loan agreement (credit), joint debtors, consent of creditor, court.